

АКАДЕМІК ВОЛОДИМИР ГЕОРГІЙОВИЧ ШАПОШНИКОВ

Нещодавно виповнилось 50 років, як пішов з життя професор, академік АН УРСР, видатний хімік-технолог Володимир Георгійович Шапошников.

Особистий архів академіка В.Г. Шапошникова був переданий його дітьми – Всеволодом Володимировичем та Наталією Володимирівною Київському Політехнічному інституту.

На базі інституту створений Державний політехнічний музей (постанова Кабінету Міністрів України від 29 травня 1995 р.).

В експозиції музею відображено історію розвитку науки і техніки за такими напрямками: історія Національного технічного Університету України «КПІ», приладобудування, радіотехніка та телекомунікації, інформатика, корисні копа-

лини, геодезія та екологія, енергетика, машинобудування, зварювальне виробництво, металургія, авіаційна та радіокосмічна техніка, хімічні технології, транспорт.

Архів В.Г. Шапошникова зараз зберігається у Державному політехнічному музеї, де він був опрацьований та вивчений.

В його архіві знаходяться особисті документи (свідоцтва, дипломи та інше), різні ділові папери, матеріали, у яких відображено зв'язок з промисловістю; відомості про закордонні зв'язки; матеріали німецькою мовою (описи різних методик та апаратури); списки праць В. Г. Шапошникова; матеріали учбової статистики; матеріали про лабораторні справи з описами лабораторного обладнання; список 3794 книг з бібліотеки академіка В.Г. Шапошникова, які знаходяться в інституті хімічної технології (пізніше органічної хімії) АН УРСР.

Володимир Георгійович Шапошников народився 25 травня 1870 р. в м. Вольську Саратовської губернії. Його батьки були родом із Вольська. Батько працював в органі місцевого самоврядування, мати була домогосподаркою.

Середню освіту В.Г. Шапошников одержав у рідному місті, де закінчив класичну гімназію та реальне училище, про що свідчать свідоцтва, які збереглися у фондах музею. Після закінчення реального училища у 1888 р. він після конкурсних іспитів був зарахований до Санкт-Петербурзького технологічного інституту на хімічне відділення і закінчив його у 1893 р., одержавши диплом інженера-технолога з занесенням на золоту дошку (диплом з відзнакою). Він теж знаходиться в фондах музею.

У 1893–1894 рр. В.Г. Шапошников працював на мануфактурах в Іваново-Вознесенську хіміком та помічником колориста.

Наприкінці 1894 р. він повернувся до Санкт-Петербурзького технологічного інституту на поса-

В.Г. Шапошников

ду лаборанта при красильній лабораторії і асистента професора Богаєвського, а також виконував роботи в лабораторії академіка Бейльштейна за його вказівками та запропонованим ним темам.

У тому ж році він поступив до Російського фізико-хімічного товариства на відділення хімії і був його членом до 1942 р.

Кушнір В.К. – молодший науковий співробітник Державного політехнічного музею

На початку 1896 р. В. Г. Шапошников відряджений за кордон для підготовки до професорської діяльності. Там він працює в Женевському університеті в лабораторії професора Гребе під керівництвом професора Кермана, вивчає постановку викладання в політехнікумах у Цюриху, Шарлоттенбурзі, Дрездені, Мюнхені і в спеціальних технічних школах в Ліоні, Мюльгаузені, Крефельді та інших. Знайомиться з роботою хімічних фабрик та заводів в Швейцарії, Франції, Чехії та Германії.

При поверненні в Санкт-Петербурзький технологічний інститут він був призначений на посаду викладача кафедри хімічної технології.

У березні 1898 р. Шапошников В. Г. запрошений до щойно заснованого Київського політехнічного інституту першим ректором КІП професором В.Л. Кирпичовим на кафедру хімічної технології і знову був відряджений на 2 роки по Росії та за кордон для збору та підготовки матеріалів щодо викладання та організації кафедри, а також по улаштуванню лабораторії з технології волокнистих та фарбуючих речовин.

Він працював у академіка Бельштейна в Росії, у професора Мелау у Дрездені, а також на хімічних заводах та мануфактурах в Росії, Франції та Германії.

З осені 1900 р. В.Г. Шапошников викладає на хімічному відділенні Київського політехнічного інституту і організовує красильну лабораторію.

Протягом 1900 р.-1922 р. діяльність В.Г. Шапошнікова тісно пов'язана з Київським політехнічним інститутом – він організовує кафедру та лабораторію, веде велику педагогічну, методичну та наукову роботу.

У 1903 р. були випущені перші підручники, які згодом мали важливе значення для текстильної промисловості.

У грудні 1904 р. В.Г. Шапошников захистив дисертацію на звання ад'юнкта хімічної технології і був затверджений екстраординарним професором. За цю дисертацію В.Г. Шапошникову була присуджена товариством технологів Санкт-Петербурзького технологічного інституту премія імені Вишнеградського.

У грудні 1905 р. він був затверджений ординарним професором Київського політехнічного інституту по кафедрі хімічної технології.

У 1903 р. В.Г. Шапошников обраний секретарем хімічного відділення КІП, а у 1906 р. – деканом хімічного відділення КІП, працював на цій посаді впродовж 1906 р. по 1909 р. та з 1911 р. по 1915 р.

У 1911–1912 р.р. та в 1917–1918 р.р. завідував за сумісництвом кафедрою хімічної технології органічних речовин КІП, де вів заняття у повному обсязі.

У 1911 р. В.Г. Шапошникову першим з'їздом працівників льняної справи була присуджена премія імені Леденцова за працю про використання льняної та конопляної костри для одержання целюлози.

У 1913 р. Радою київського комерційного інституту В.Г. Шапошников був вибраний на кафедру товароведення та завідуючим технологічною лабораторією. Він працював у цьому інституті з 1913 р. по 1934 р.

Працюючи в КІП, В.Г. Шапошников проводив велику методичну роботу по удосконаленню навчального процесу, розробляючи нові, більш досконалі навчальні плани. Ця робота була особливо важлива у зв'язку з переходом на предметну систему навчання. Цим питанням присвячено ряд його праць, таких як «Матеріали по учебным планам химических отделений иностранных и русских высших технических школ» (1904 р.), «Очерк развития и современного состояния химического отделения КИИ» (1913 р.) та інші.

У 1918–1919 р.р. В. Г. Шапошников був членом комісії по розробці плану та організації Української Академії наук, став у 1919 р. її дійсним членом.

У різні роки він читав лекції у Київському університеті, Інституті народної освіти, Народному університетові – Політехнікові, де був деканом хіміко-технологічного факультету.

У 1921 р. В.Г. Шапошниковим у м. Попінках на Волині був організований технікум паперового виробництва, а у 1923 р. – Київський шкіряний технікум.

У червні 1922 р. В. Г. Шапошников загальними зборами Української Академії наук обраний академіком ВУАН .

Як авторитетний фахівець, професор В.Г. Шапошников часто діставав запрошення бути експертом чи консультантом, наприклад, на Всеросійській виставці у Києві у 1913–1914 рр., експертом Міністерства торгівлі і промисловості, представником у Росії в міжнародній комісії з

питань уніфікації методів аналізу барвників та багато іншого.

Йому доводилось також бути експертом з різних питань міського господарства (членом науково-технічної Ради при Уккранднаргоспі уповноваженим по Київщині – 1922 р., членом технічної Ради при Київському Райшкіртресті, консультантом при технічному відділі Правління Південного хімічного тресту «Хімвуголь «та інше»).

З «КП» В.Г. Шапошников пішов у 1922 р. На жаль, після його уходу наукова робота на кафедрі практично завершилась і кафедра після різних реорганізацій припинила свою діяльність.

Як видно з архівних документів, старшопкурсники хімічного факультету «КП» звертались з проханням до Управління Головосвіти знову запросити В.Г. Шапошнікова, як провідного фахівця з технології волокнистих та фарбуючих речовин, для читання лекцій з метою забезпечення високого рівня підготовки хіміків-технологів.

У 1927р. Шапошниковим В.Г. була організована у складі Української Академії наук хіміко-технологічна лабораторія. У 1934 р. вона була переведена в Інститут хімічної технології з призначенням Шапошнікова В.Г. директором цього інституту. З 1938 року цей інститут був перейменований в Інститут органічної хімії АН УРСР. Шапошников В.Г. був директором цього інституту з 1934 р. по 1938 р., а з 1938 р. по 1941 р. завідував відділом.

Він був членом німецького та американського хімічних товариств, Міжнародного Союзу хіміків-колористів.

Володимир Георгійович Шапошников є автор понад 160 наукових праць, основні з яких стосуються технології волокнистих речовин і хімії барвників.

Він досліджував целюлозу в рослинних волокнах та вивчав вологість волокнистих речовин. Ним був запропонований новий метод отримання азофенів, були відкриті барвники ряду тіонінів, розроблена раціональна номенклатура азобарвників.

Велике практичне значення для зовнішньої торгівлі Росії та переробки льону мала робота «Вологість російського льону». Ця праця опублікована у 4-х томному виданні.

Восени 1938 р. у видавництві Гіздепрома вийшов з друку I том «Химической технологии волокнистых и красящих веществ» під заголовком «Текстильное сырье», об'ємом 380 сторінок.

Восени 1939 р. було видано II том «Химической технологии волокнистых и красящих веществ» під заголовком «Красящие вещества», об'ємом 593 сторінок.

На початку 1941 р. було укладено з Гіздепромом угоду про видання III тома «Химической технологии волокнистых и красящих веществ» під заголовком «Химическая технология красильно-отделочного производства», але через війну виконання договору було відкладене.

У вигляді додатку до одного з томів вміщено таблиці з дуже гарними зразками тканин різних типів та кольорів, з різними хіміко-технологічними обробками, а саме:

Табл.V: Миткаль суровый
Миткаль вареный
Миткаль белый
Равентух суровый
Парусина полубелая
Полотно белое
Кашемир суровый
Кашемир мытый

Табл.VI: Кашемир белый
Шелк сырцовый
Шелк вареный
Шелк искусственный
Парапунцовый
Паракоричневый
По азо-бордо основные
По паракоричневому бель

Табл.VII: Печатание диазо
По-азо-AS– нафтолу основные
Кислотное крашение шерсти
Набивка по шерсти
Субстантивное крашение хлопка
По субстантивным основные
По субстантивным кубовые
Кубовое крашение хлопка

Табл.VIII: Индиго синее
Индиго синее на мерсеризованном хлопке
Печатание кубовыми
По кубовым основные
Запарной протравный плюс
Ализарин по 3 протравах
Кумач

Расцветка по пунцовому ализариновому
Табл.IX: Запарной ситец
Сернистое крашение хлопка
Сернистое крашение льна
По серистым бель и диазо
Основное крашение хлопка
Черный анилины на хлопке
По черному анилину основные
По черному анилину кубовые

[Шапошников, 1926, табл. V–IX]

Є ряд музеїв, де можна познайомитись з історією красильного мистецтва, таких як Історичний музей тканин в Ліоні, музеї в Мюльгау-

зені та Крефельді, а також музеї в Іванові, Санкт-Петербурзі, Москві та інші.

Приведені зразки можуть бути гордістю будь-якого музею тканин та знайти широке застосування у текстильній промисловості. Для музейних працівників вони являють інтерес як зразки, що можуть бути використані в процесі атрибуції.

Під час Великої Вітчизняної війни В.Г.Шапошников не зміг евакуюватися з Києва через хворобу дружини.

Щоб вижити, він у 1942 р. переїхав до сина у Прагу, де проживав до 1947 р., на той час він

ніде не працював, був на утриманні сина.

Після свого повернення до Києва він очолив кафедру технології органічного синтезу хіміко-технологічного факультету Київського політехнічного інституту(1947–1949 рр.)

Помер Володимир Георгійович Шапошников 3 жовтня 1952 р.

Біографічні дані про В.Г.Шапошнікова були опубліковані в таких виданнях: [Энциклопедический словарь, с. 167; Большая Советская энциклопедия, с. 288; Українська радянська енциклопедія, с. 251].

ЛІТЕРАТУРА

Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрона. 1903. 77-й полутом. – С.-П.

Большая Советская энциклопедия. 1978. Т. 29. – М.

Українська радянська енциклопедія. 1964. – Т. 16. – К.

Шапошников В.Г. 1926. Общая технология волокнистых и красящих веществ. – М.-К.

V.E. Eushnir

THE ACADEMICIAN VOLODYMYR G. SHAPOSHNIKOV

Summary

New materials on biography and scientific activity of V.G. Shaposhnikov, currently stored in polytechnic museum, are analyzed and published.